

Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca

Facultatea de Litere

Școala Doctorală Studii de Hungarologie

Doctorat științific în domeniul Filologie

**Impactul tradiției editoriale asupra programelor editurii cărților
maghiare din România (1990–2020)**

Rezumat

Autor: Gálfalvy Júlia-Ágnes

Îndrumător științific: Prof. univ. Egyed Emese

Cluj-Napoca, 2025

Cuprins

Introducere	3
1. Cadrul teoretic al prezentei lucrări. Noțiuni. Sursele cercetării. Metodologie	7
1.1. Noțiuni generale, cadru teoretic	7
1.2. Resurse pentru cercetarea publicațiilor maghiare din România după 1989	16
1.3. Metodologia cercetării.....	24
2. Istoria cercetării editurii maghiare din România după 1989	27
2.1. Introducere: contribuții anterioare la cercetarea temei	27
2.2. Contribuția lui Dávid Gyula la cercetarea editurii maghiare din România	28
2.3. Contribuții suplimentare la cercetarea editurii maghiare din România a epocii	35
3. Tradiție și inovație în domeniul editorial după 1989	43
3.1. Context istoric, social și cultural	43
3.2. Tradițiile și istoria editurii maghiare din România până în 1989	48
3.2.1. Editarea de carte în Transilvania de la începuturi până la reorganizarea editorială din 1969	48
3.2.2. Transmiterea tradiției în programele editoriale în timpul a două schimbări de epocă. Factori modelatori ai programului Kriterion înainte de 1989	50
3.2.3. Programe editoriale: istorie, tradiție și reînnoire în scrierile lui Dávid Gyula	65
3.2.4. Modele de tradiții în cultura maghiară din România de după 1989. Moștenirea transilvanismului	69
3.2.5. Concluzii: tradiția editorială maghiară din România	71
3.3. Editurile maghiare din România în tranziția de la economia socialistă la economia de piață (1989–1999)	74
3.3.1. Fazele tranziției post-socialiste în istoria editurilor maghiare din România	74
3.3.2. Tranziția de la economia socialistă la economia de piață în industria cărții maghiare din România în anii 1990–1999	75
3.3.3. Schimbări structurale la editurile Kriterion, respectiv Polis, în anii '90. Studiu de caz	80
3.3.4. Factori care au determinat programele editoriale	83
3.3.5. Critici la adresa editurilor maghiare din România	89
3.3.6. Perioada de tranziție în lumea editorială maghiară din România	93

3.4. Programe editoriale maghiare din România după 1989	95
3.4.1. Introducere	95
3.4.2. Cărți maghiare pentru copii din România după 1989	96
3.4.3. Editura Kriterion după 1989	103
3.4.3.1. O scurtă istorie instituțională a editurii Kriterion după 1989	103
3.4.3.2. Programul editorial Kriterion după 1989	104
3.4.4. Editura Polis	117
3.4.5. Editura Dacia	126
3.4.6. Editura Koinónia	132
3.4.7. Editura Mentor	137
3.5. Rolul seriilor de cărți în continuitatea tradiției editoriale	149
3.5.1. Introducere	149
3.5.2. Designul seriilor de cărți și tradiția artistică și editorială	150
3.5.3. Serii de cărți maghiare în România înainte de 1989	153
3.5.4. Serii de cărți după 1989	157
3.5.4.1. Serii de cărți de știință după 1989	169
3.5.5. Câteva serii paradigmatică de cărți maghiare din România după 1989	175
3.5.5.1. Serii maghiare de volume de debut în România	175
3.5.5.2. Erdélyi Ritkaságok	182
3.5.5.3. Nagypó mesefája	184
3.5.5.4. Horizont	187
3.5.5.5. Téka	189
3.5.6. Sumar: seriile de cărți ca vehicule ale tradiției editoriale	193
4. Concluzii	195
5. Bibliografie	201
6. Anexe	211

Rezumat

Această teză, realizată în cadrul Școlii Doctorale Studii de Hungarologie, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, examinează influența tradițiilor editoriale asupra programelor editoriale în limba maghiară din România după 1989, în perioada 1990-2020. Se formulează ipoteza potrivit căreia cadrul socio-economic, oferta de autori, paradigmele și schimbările academice, precum și evoluția tradițiilor editoriale au modelat imaginea și planurile editoriale ale editurilor de limbă maghiară din România după schimbarea regimului. Tradiția editorială este definită ca practica semnificativă scrisă și nescrisă, cu o istorie de aproape cinci sute de ani, care ghidează pregătirea programelor editoriale, a planurilor editoriale anuale, împreună cu alte componente ale politicii editoriale.

Cercetarea pentru această teză a implicat o amplă analiză a surselor, pornind de la munca fundamentală a istoricului literar Gyula Dávid. În ultimii ani a avut loc o intensificare a cercetărilor privind publicațiile în limba maghiară din România, inclusiv publicații sursă cu studii preliminare și o teză de doctorat privind publicațiile etnografice maghiare din România. Rapoartele periodice de istorie a cercetării întocmite de societățile științifice transilvănene au oferit, de asemenea, imagini de ansamblu valoroase ale publicațiilor academice în limba maghiară din România.

După un capitol introductiv în care sunt prezentate obiectivele tezei, contextul cercetării, cadrul teoretic și instrumentele analitice, al doilea capitol oferă o prezentare generală a istoriei cercetării în domeniul publicării de carte în limba maghiară din Transilvania. Nucleul tezei, un capitol analitic, examinează modelele tradițiilor editoriale în perioada de după 1989. Acest capitol este împărțit în subsecțiuni care explorează contextul istoric și cultural, istoria editării în limba maghiară în România înainte de 1989, evoluțiile de după schimbarea regimului, programele editoriale specifice și colecțiile de carte paradigmatică. Teza se încheie cu un rezumat al constatărilor, concluzii și planuri de cercetare viitoare. Argumentația progresează logic, culminând cu demonstrarea colecțiilor de carte ca vehicule ale tradiției editoriale. Bibliografia este completată de o anexă care conține documente sursă nepublicate, cum ar fi istoria Editurii Polis întocmită de editorul Gyula Dávid.

O întrebare centrală a cercetării a explorat natura tradițiilor care definesc editarea de carte maghiară post-tranziție în România. Studiul a examinat elementele care au purtat aceste tradiții, transmiterea lor și omogenitatea lor. S-a constatat că maghiarii transilvăneni posedă o

tradiție editorială semnificativă, caracterizată printr-o planificare conștientă. Colecțiile de cărți, conceptele editoriale, genurile, temele și elementele de design, precum logo-urile, au fost identificate ca expresii ilustrative ale acestei tradiții. Programele editoriale maghiare din România de după 1989 au evoluat mai degrabă cu continuitate decât cu întreruperi abrupte, confirmând natura multifacțată a tradiției editoriale.

Analiza programelor editoriale și a colecțiilor de carte de după schimbarea regimului a evidențiat prezența unor tradiții diverse. Strategiile editoriale de dinainte de 1969 au influențat editurile de după schimbarea regimului prin transmiterea personalului, a seriilor și a planurilor editoriale.

Studiul a analizat dezvoltarea strategiilor editoriale în noua ordine economică, identificând factori precum adaptarea la piață, diverse structuri de proprietate și dezbateri privind tradiția, statutul de minoritate, subvențiile și condițiile financiare. Păstrarea/ruperea cu tradiția a apărut ca un leitmotiv, cu impact asupra vandabilității și finanțabilității. Prima perioadă de după schimbarea regimului reflectă transformările sociale și economice mai ample din regiune.

Persistența tradițiilor editoriale maghiare de-a lungul schimbărilor de epocă a fost evidențiată de influența factorilor uman-instituționali asupra programului editurii Kriterion (o editură destinată minorităților), redistribuirea manuscriselor și migrația personalului. Impactul practicilor din trecut continuă să modeleze editarea contemporană. Acest lucru evidențiază tensiunea continuă dintre inovare și aderența la modelele stabilite.

Teza a examinat, de asemenea, critici ale tradiției editoriale maghiare în România. Au fost discutate conceptul antropologului cultural A. Zoltán Bíró de „diletantism structural” al editării de carte maghiară în România și critica cercetătorului în științe sociale Zoltán Rostás cu privire la limitările percepute ale Kriterion de dinainte de 1989. Deși examinarea critică este necesară, tradiția Kriterion rămâne o legătură semnificativă cu tradițiile culturale transilvănene anterioare.

Mai departe, au fost analizate șase programe editoriale, inclusiv cele ale unor edituri precum Kriterion, Dacia, Polis, Mentor și Koinónia, pentru a înțelege strategiile de schimbare post-regim și selectarea tradițiilor. O scurtă prezentare a editării cărților pentru copii, bazată pe lucrarea specialistului în literatura pentru copii Kinga Makkai, a oferit o perspectivă mai largă asupra genului.

Colecțiile de cărți au fost identificate ca fiind principalele vehicule ale tradiției editoriale. Deoarece calitatea majorității colecțiilor de cărți este asigurată de un consiliu editorial sau de un editor de colecție, acestea sunt, de asemenea, depozitarii profesionalismului, precum și ai calității estetice și științifice. Suprimarea lor în ultimul deceniu al dictaturii comuniste a subliniat importanța lor. După schimbarea regimului, apariția de noi colecții în limba maghiară și revitalizarea celor existente au demonstrat viabilitatea tradiției. Au fost examinate șase colecții exemplare.

Această teză își propune să ofere o imagine credibilă, deși fragmentară, a originilor și reprezentării tradițiilor editoriale în editarea în limba maghiară în România după 1989. Cercetările viitoare vor dezvolta în continuare această înțelegere.

Cuvinte cheie: *edituri, tradiție, programe editoriale, Transilvania, minoritatea maghiară din România*

Bibliografie selectivă

- Balázs Imre József: *Az új közép. Tendenciák a kortárs irodalomban*. Szeged, Universitas Szeged Kiadó, 2012.
- Bartha Katalin Ágnes (ed): *Egy nemzetiségi kiadó a diktatúra évtizedeiben (1969–1989)*. Polis – Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, 2020.
- Bibliografia cărților în curs de apariție – CIP*. Biblioteca Națională a României
<http://www.bibnat.ro/Bibliografia-CIP-s87-ro.htm>
- Bíró A. Zoltán: Tudományos könyvkiadás Erdélyben 1989 után. In Simon Attila (ed): *A határon túli magyar tudományos könyvkiadás*. Lilium Aurium, Somorja-Dunaszerdahely, 2005, 35–50.
- Boka László (ed): *Transzilvanizmus. Eszmék, korok, változatok*. MMA, Budapest, 2023.
- Dávid Gyula: A mai romániai magyar könyvkiadás. Gyorsmérleg – fehér foltokkal és kérdőjelekkel. *A Hét*, 1994. XXV. (24) 3–4.
- Dávid Gyula: A romániai magyar könyvkiadás egy új évezred határán. In *Romániai Magyar Évkönyv 2000*. Szórvány Alapítvány – Polis Könyvkiadó, Temesvár–Kolozsvár, 2000, 129–141.
- Dávid Gyula: *Erdélyi irodalom – Világirodalom*. Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 2000.
- Dávid Gyula: A hazai magyar irodalomtudomány kérdései. *A Hét*, 2003. XXXIII. október 18, 6–7.
- Dávid Gyula: *Írók, művek, műhelyek Erdélyben*. Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 2003.
- Domokos Géza: *Esély. Visszaemlékezés 1989–1992*. I–III. Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 1996–1998.
- Domokos Géza: *Igevár. Kriterion-történet tizenhat helyzetképben elmondva*; Pallas-Akadémia – Polis, Csíkszereda–Kolozsvár, 2000.
- Egyed Emese: Hercegek és mókák. *Tiszatáj*, 2003/2, 42–60.
- Egyed Emese: Dávid Gyula munkásságának méltatása. *Művelődés*, 2018. LXXI. (6) 7–8.
- Egyed Emese: A Kalota Könyvkiadó Szilágyi Domokos-kiadványai. In Dávid Gyula (ed): *Szatmári Megemlékezések – Évfordulók jegyében*. Polis, Kolozsvár, 2024, 270–284.
- Egyed Péter: A Kriterion Könyvkiadó tündöklése és fogyása. In Domokos Géza: *Igevár*. Pallas Akadémia – Polis, Csíkszereda–Kolozsvár, 2000, 214–222.
- Enyedi Sándor: A romániai magyar könyvkiadás (1944–1989). *Magyar Könyvszemle*, 1991, 1–2, 88–352. http://real-j.mtak.hu/2656/1/MagyarKonyvszemle_1991.pdf
- Gyurgyák János: *Szerzők és szerkesztők kézikönyve*. 2. kiadás. Osiris, Budapest, 2005.
- H. Szabó Gyula: *Interjúk, forgácsok 1990–2021*. Művelődés – Szentimrei Alapítvány, Kolozsvár–Sztána, 2022.

- Kiss Ágnes: *Interjú Kerekes Györggyel (16 March 2022, Cluj)*. Interviu realizat de Ágnes Kiss. Institutul pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale, Cluj-Napoca, 2022, Proiect „Problema minorităților naționale în perioada 1945–1989 reflectată în documentele Securității” (1-11-2014-2022).
- Kiss Ágnes: Volt egyszer egy Dacia Kiadó – Beszélgetés Kerekes György szerkesztővel, műfordítóval. *Helikon*, XXXIV. 2023. 7. (861.) április 10.
<https://www.helikon.ro/bejegyzesek/volt-egyszer-egy-dacia-kiado>
- Magyar tudományosság Romániában 2000–2013 között I–III. Eds Péntek János, Salat Levente, Szikszai Mária. Ábel Kiadó, Kolozsvár, 2013.
<http://real.mtak.hu/24652/1/Magyar%20tudom%C3%A1nyoss%C3%A1g%20Rom%C3%A1ni%C3%A1ban%202002--2013%20k%C3%B6z%C3%B6tt.pdf>Makkai Kinga: Az erdélyi gyermekirodalom utóbbi évtizede. *Korunk*, 2010. III. 21. 5, 113–120.
- Makkai Kinga: Helyzetkép a kortárs erdélyi gyermekirodalomról (2010–2017). *Székegyföld*, XXII. 6. 2018. június, 106–139.
- Makkai Kinga: Az erdélyi gyerekirodalom története a rendszerváltástól napjainkig. *Studia Litteraria*, 2019, 57–72.
- Makkai Kinga: Erdélyi gyermekirodalom a Pallas-Akadémia Könyvkiadó műhelyében.
<https://tunderorszag-meseország.blogspot.com/2009/10/erdelyi-gyermekirodalom-pallas-akademia.html>
- Markó Béla: Ki beszél még transzilvánul? – Erdélyiség a rendszerváltás után. *Kortárs*, 2022. július–augusztus, 27–36. 28.
https://www.kortarsfolyoirat.hu/wp-content/uploads/pdf/kortars%202022_07-08%20oszk.pdf
- Romániai magyar irodalmi lexikon I. (A–F). Balogh Edgár és tsai (eds). Kriterion, Bukarest, 1981.
- Romániai magyar irodalmi lexikon II. (G–Ke). Kriterion, Bukarest, 1991.
- Romániai magyar irodalmi lexikon III. (Kh–M). Kriterion, Bukarest, 1994.
- Romániai magyar irodalmi lexikon IV. (N–R). Kriterion–EME, Bukarest–Kolozsvár, 2002.
- Romániai magyar irodalmi lexikon V. (S–Zs). Bukarest–Kolozsvár, 2010.
- RoMIL online. <https://kriterion.ro/lexikon/lexikon/>
- Romániai magyar könyvkiadás 1990–1998. Ed. Szigethy Rudolf. EME, Kolozsvár, 2003. (Romániai magyar bibliográfiák 3) <https://rmk90.adatbank.ro/>
- Romániai magyar könyvkiadás 1999–2006. Eds Kuszálik Eszter, Jablonovszki Judit, Tamási Csilla, Zöld Ábel-Zsolt. https://uj.adatbank.ro/konyvkiadas1999-2006/romaniai-magyar-konyvkiadas-1999-2006/?wlfiler=1&filter_kiado=dacia
- Schein Gábor: Újra a határon: az irodalmi mező a 90-es években. *Kalligram*, XXX. 2021. június, 79–91.

Tekei Erika: *Romániai magyar népköltészeti kiadványok. Folklórkutatás a privát és a nyilvános szféra határán – kutatás, közlés és recepció viszonya*. Teză doctorală. Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Hungarológia Doktori Iskola, Kolozsvár, 2018.

Tekei Erika (ed): *Kriterion 50+*. A beszélgetéseket H. Szabó Gyula, Mosoni Emőke, Simonffy Katalin készítette. Kriterion, Kolozsvár, 2022.

Tizenkét év. Összefoglaló tanulmányok az erdélyi magyar tudományos kutatások 1990–2001 közötti eredményeiről. I–II. Eds Tánzos Vilmos, Tőkés Gyöngyvér. Scientia, Kolozsvár, 2002.

The CIP Bibliography of the National Library of Romania. <http://www.bibnat.ro/Bibliografia-CIP-s87-ro.htm>

Vallasek Júlia: Én nem tudok más embereket dolgoztatni. Vallasek Júlia beszélgetése Dávid Gyulával. *Székegyföld*, 2011. november

https://multikult.transindex.ro/?cikk=28275&8222egyik_szemem_sir_a_masik_nevet8221_8211_a_kriterion_vezetojevel_beszelgettunk_az_otven_eves_kiado_kozelmultjarol_jelenerol&fbclid=IwAR040dTdBw-BM7hY_sUdGac1MKivPFiXA09IP3Rx-Z2_jcBimE2piPw4sPw

Vántsa Judit: *Könyvesház (1991–2007)*. http://epika.web.elte.hu/doktor/Vantsa_Judit2.pdf

Vántsa Judit: A romániai magyar könyvtári szaksajtó vázlatos története. *Erdélyi Múzeum*, 2009, 71, 1–2, 68–78; http://epika.web.elte.hu/doktor/publ_vantsa.htm

Publicațiile autorului citate în teză

Gálfalvi Ágnes: „A szonett ma is él.” Beszélgetés a 90 éves Jánosházy Györggyel. *Helikon*, 2012. XXIII, 591–614.

Gálfalvi Ágnes: Árnnyalt és demokratizált kiadótörténet. *Múzsza*. A *Népújság* napilap melléklete, 1449, 2020. augusztus 15. 5.

Gálfalvi Ágnes: A rendszerváltás utáni romániai magyar könyvkiadás kérdései Dávid Gyula három írásában. *Korunk*, 2021. III. (11) 64–71.

Gálfalvi Ágnes: „A könyvescinálás egy szakma.” Dávid Gyulát Gálfalvi Ágnes kérdezte 2021. július 8-án, majd 2022. április 4-én. *Újvárad*, 2022. december, 45–58.

Gálfalvi Ágnes: Dávid Gyula hozzájárulása a rendszerváltás utáni romániai magyar könyvkiadói programok vizsgálatához. In André Mária Irén et al: *Folyamatok, jelenségek, értelmezések*. Egyetemi Műhely, Kolozsvár, 2022, 79–94.

Gálfalvi Ágnes: Editorial Programs in Transition: Post-Socialist Era Hungarian Publishing Houses in Romania. *Symbolon*, 2022, XXIII, 109–115.

Gálfalvi Ágnes: „»Csak« egy reklámújságról van szó?” Könyvesház, Könyvjelző – a rendszerváltás utáni könyvtártudományi és könyvszakmai lapok forrásértéke a romániai magyar könyvkiadás kutatásában. *Me.Dok*, 2023/2, 77–88.

Gálfalvi Ágnes: „Ott kell tennünk valamit, ahol valóban tehetünk.” Kiss Jenő nyugalmazott könyvtárigazgatót, művelődésszervezőt Gálfalvi Ágnes kérdezte. *Újvárad*, 2023. június, 39–43.

Gálfalvi Ágnes: Ugyanakkor, ugyanott és nagyjából ugyanúgy. A közép-kelet-európai gyerekkönyv-illusztrációs kiállítás megnyitóján jártunk. *Újvárad*, 2024. október, 40–41.

Gálfalvi Ágnes: „Valahogy fenn kell maradni...” A könyvkiadás témája az utóbbi évek romániai magyar sajtójában. *Korunk*, 2024/2, 80–85.